

Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy,
adabiy-badiiy jurnal

MUASSISLAR: Beruniy tuman hokimligi

"Tafakkur-Tamaddun" OOO

"Beruniy avlodlari" jamoat fondi

HAMKORLARIMIZ:

O'zRFA Qoraqalpog'iston bo'limi

Qoraqalpoq davlat universiteti

Urganch davlat universiteti

TAHRIR HAY'ATI:

BOSH MUHARRIR:

Munavvara KURBANBAYEVA

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Anvar ALLAMBERGENOV

TEXNIK MUHARRIR:

Islombek ABDIKHAKIMOV

BO'LIM MUHARRIRI:

Muqaddas KURBANBAYEVA

Akmal SAIDOV, y.f.d., prof., akad.

Qahramon QURONBOYEV, s.f.d., prof.

Mehmet Munir Dadaoglu, phil.sc.d., prof. (Turkiya)

Roman GOPAL, fil.f.f.d (PhD), (Hindiston)

Azizulloh AROL, fil.f.f.d (PhD), (AQSH)

Almagul BAYRIYEVA, s.f.d., (DSc)

Zuhra REYMOVA, y.f.d., (DSc)

Karlig'ash UMAROVA, y.f.d., (DSc)

Xəlil İsmayıl oğlu İsmayilov, t. f.d, prof., (Ozarbayjon)

Anvar ABDULLAYEV, t.f.f.d, dots.

Makset KARLIBAYEV, t.f.d., k.i.x.

Kozimbek TUXTABEKOV, t.f.d., (PhD)

Umid BEKMUHAMMAD, t.f.d., (PhD), k.i.x.

Shoira NURULLAYEVA, t.f.n., dots.

Mamlakat JUMANIYAZOVA, t.f.n., dots.

Konul Bunyadzoda, falsafa fanlari doktoru, (Ozarbayjon)

Baxtiyor KARIMOV, fal.f.d., prof.

Marat NIYOZIMBETOV, fal.f.d.

Alima BERDIMURODOVA, fal.f.d.

Odilbek RADJAPOV, fal.f.f.d., (PhD)

Mangubek O'RAZMETOV, fal.f.d., (PhD)

Zarifboy DO'SIMOV, fil.f.d., prof.

Olmos ULVI Binnatova, fil.f.d., prof., (Ozarbayjon)

Azamat PRIMOV, fil.f.d., (DSc), prof.

Nasibullina Nurida Shaydullovna, fil.f.n., (Rossiya Federatsiyasi)

Shukurjon Norbayeva, fil.f.d., (DSc)

Bekposhsha RAXIMOVA, fil.f.n., dots., (PhD)

Qabil MAMBETOV, fil.f.f.d., (PhD)

Vahob RAHMONOV, fil.f.n., dots.

Doniyor YULDASHEV, fil.f.d (DSc)

Farrux Abbas oglu Rustamov, p.f.d, prof. (Ozarbayjon)

Qozoqboy YO'LDOSHEV, p.f.d., prof.

Qaxramon IBADULLAYEV, p.f.d., (DSc)

Masharib ABDULLAYEV, s.f.d., (DSc), k.i.x.

Nilufar KOSHANOVA, ped.f.f.d., (PhD)

Rana Hamid qizi Qadirova, psixol.f.d., prof. (Ozarbayjon)

Nargis ATABAYEVA, psixol.f.d., (DSc)

Dilafroz QARSHIYEVA, psixol.f.d., (DSc)

JAMOATCHILIK KENGASHI:

Sirojiddin SAYYID

Muhammad ALI

Kengesboy KARIMOV

Iqbol MIRZO

Qurbon SHONIYOZOV

O'rozboy ABDURAHMONOV

Murotboy JUMANOV

Adabiy maslahatchi:

Guliston MATYOQUBOVA

Rassom:

Alibek ABDURAHMONOV

Sahifalovchi-bezovchi: G'iyosiddin O'NAROV

Manzilimiz: Qoraqalpog'iston Respublikasi,

Beruniy tumani.

Web-sayt: <https://jurnal.tamaddunnuri.uz>

e-mail: tamaddunnuri1@gmail.com.

Telegram kanali: <https://t.me/tamaddunnuri>

Tel.: (+99888) 036 00 55, (+99897) 355 75 40.

Qog'oz bichimi 60x84 ¼. Nashriyot hisob tabog'i 28.

Indeks – 960. ISSN 2181-8258. "ADAD PLYUS" MCHJ

bosmaxonasida chop etildi. Adadi 300 dona.

Bosishga 2025-yil 29-dekabrda ruxsat etildi.

Toshkent shahri, Chilonzor ko'chasi, 28-uy.

2025-yil, 12-son II qism (75).

Ushbu son "Tamaddun nuri" jurnali tahririyatining kompyuterida sahifalandi. Buyurtma №31.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Tamaddun nuri" dan olindi deb izohlanishi shart. Matn hamda reklamalardagi ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldir. Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar tahrirlanadi, taqriz qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

"Tamaddun nuri" jurnali Google Scholar bazasida indekslanadi. Bu esa jurnalning ilmiy nufuzini oshirish va mualliflarning ilmiy ishlarini keng miqyosda targ'ib qilishga yordam beradi. Google Scholar orqali tadqiqotchilar va olimlar "Tamaddun nuri" jurnalida chop etilgan maqolalarni qidirib topish va ularga havola berish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Tahririyat Crossref DOI ning rasmiy a'zosi hisoblanadi va 10.69691 DOI prefiksiga ega. Har bir nashr va ilmiy maqolaga individual Crossref DOI raqami beriladi.

10.69691 DOI

INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE ISSN-2181-8258

Impakt faktor-9.347

SLIB.UZ

BIZNI IJTIMOYIY TARMOQLARDA QUYIDAGI MANZILLARDA KUZATING:

Scientific, socio-philosophical, cultural and educational, literary and artistic magazine

Founders: Beruniy District Municipality

"Tafakkur-Tamaddun" OOO

Public Foundation "Descendants of Berunius"

Our colleagues: Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan Karakalpakstan division

Karakalpak State University, Urgench State University

EDITORIAL BOARD:

EDITOR-IN-CHIEF:

Munavvara KURBANBAEVA

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Anvar ALLAMBERGENOV

TECHNICAL EDITOR:

Islombek ABDIKHAKIMOV

SECTION EDITOR:

Mukaddas KURBANBAEVA

Akmal SAIDOV, y.sc.d., prof., Acad.

Qakhraman QURANBAYEV, s.sc.d., prof.

Mehmet Munir Dadaoglu, phil.sc.d., prof. (Turkiya)

Roman GOPAL, phil.sc.n., (PhD) (India)

Azizulloh AROL, phil.sc.n., (PhD) (USA)

Almagul BAYRIEVA, s.sc.d., (DSc)

Zuhra REYMOVA, y.sc.d., (DSc)

Karligash UMAROVA, y.sc.d., (DSc)

Xəlil İsmayıl oğlu İsmayilov, ist. sc.d, prof. (Ozarbayjon)

Anvar ABDULLAEV, ist.sc.d, dots.

Makset KARLIBAEV, t.f.d., k.i.x.

Kazimbek TUKHTABEKOV, t.f.d., (PhD)

Umid BEKMUHAMMAD, t.f.d., (PhD), k.i.x.

Shoira NURULLAEVA, c. of h. sciences, Assoc. Prof.

Mamlakat JUMANIYAZOVA, c. of h. sciences, Assoc. Prof.

Konul Bunyadzoda, Doctor of Philosophy,
(AMEA) Corresponding Member (Ozarbayjon)

Bakhtiyar KARIMOV, phios.sc.d., prof.

Marat NIYOZIMBETOV, philos.sc.d.

Alima BERDIMURODOVA, philos.sc.d.

Odilbek RADJPOV, philos.sc.d., (PhD)

Mangubek URAZMETOV, philos.sc.d., (PhD)

Zarifboy DOSIMOV, Phil.sc.d., prof.

Olmos ULVI Binnatova, Phil. f.sc.d., prof. (Ozarbayjon)

Azamat PRIMOV, Phil. sc.d., (DSc), professor

Nasibullina Nurida Shaydullovna, can. of phil (Rossiya)

Shukurjon Norbayeva, Phil. sc.d., (DSc)

Bekposhsha RAKHIMOVA, can. of phil.sc, dots (PhD)

Qabil MAMBETOV, phil.sc.n. (PhD)

Vahab Rakhmonov, f.sc.n., dots.

Doniyor YULDASHEV, Phil. sc.d., (DSc)

Farrux Abbas oğlu Rüstamov, p.sc.d, prof., (Ozarbayjon)

Kazakboy YOLDASHEV, p.sc.d., prof.

Qakhraman IBADULLAEV, p.sc.d., (DSc)

Masharib ABDULLAEV, of art.sc.c., (DSc), k.i.x.

Nilufar KOSHANOVA, ped.f.f.d., (PhD)

Rana Hamid qızı Qadirova, Psychol.sc.d., prof.(Ozarbayjon)

Nargis ATABAEVA, Psychol.sc.d., (DSc)

Dilafroz QARSHIEVA, Psychol.scd., (DSc)

COMMUNITY COUNCIL:

Sirojiddin SAYID

Muhammad Ali

Kengesboy KARIMOV

Iqbal MIRZA

Kurban SHONIAZOV

Orozboy ABDURAHMANOV

Muratboy JUMANOV

Literary Advisor:

Gulistan MATYOQUBOVA

Painter:

Alibek ABDURAHMANOV

Page editor:

Ghiyaziddin O'NAROV

Our address: Republic of Karakalpakstan,
Beruni district.

Website: <https://tamaddunnuri.uz>

e-mail: tamaddunnuri1@gmail.com.

Telegram channel: <https://t.me/tamaddunnuri>

Phone: (+99888) 036 00 55, (+99897) 355 75 40.

The editorial board is an official member of Crossref DOI and has the prefix 10.69691 DOI. Each publication and scientific article is assigned an individual Crossref DOI number.

Paper size 60x84 ¼. Publisher's scoreboard 28. The index is 960.

It was published in the printing house of "ADAD PLUS" LLC. The number is 300 pieces.

Chilonzor street, 28, Tashkent city. 2025, No.12 (75).

This issue was paged on the computer of "Tamaddun Nuri" editorial office. Order #31. When copying from the magazine, it must be noted that it was taken from "Tamaddun Nuri". The authors are responsible for the accuracy of the information in the text and advertisements. Manuscripts received by the editors will be edited, not reviewed, and not returned to the author.

"Tamaddun nuri" magazine is indexed in the Google Scholar base. This helps to increase the scientific prestige of the Journal and to promote the scientific work of the authors on a large scale.

Through Google Scholar, researchers and scientists will be able to search and link articles published in the Journal "Tamaddun nuri".

Crossref DOI-10.69691

ISSN-2181-8258

Impakt faktor-9.347

SLIB.UZ

BIZNI IJTIMOYIY TARMOQLARDA QUUYIDAGI MANZILLARDA KUZATING:

MUNDARIJA

07.00.00 - "TARIX"

Arziyev Komiljon Doniyorovich. Shimoliy-g'arbiy Baqtriyaning antik davr qabr inshootlari.....	9
Xushboqov Chori Mamarajab o'g'li. O'zbek xalqining milliy urf-odat va marosimlarida Surxon vohasining o'ziga xosligi: nomoddiy madaniy meros va milliy o'zlik masalasi.....	43
Turayev Murodulla Tura o'g'li. Urush sharoitida sog'liqni saqlash muassasalarini takomillashtirish va resurslar bilan ta'minlash.....	63
Умид Бекмуҳаммад. Хоразмнинг жадид журналистлари.....	82
Abdullayeva Nazokat Baxtiyarovna. O'zbekiston koreys diasporasining janubiy koreya tashqi siyosati va xalq diplomatiyasidagi o'rni.....	98
Amonov Saidazimxon To'rahon o'g'li. Kitob tumanidagi antik davriga oid Ayoqchi yodgorligida olib borilgan dastlabki tadqiqot natijalari.....	102
Садуллаев Бахрам Пулатович. Чап қирғоқ Кат-қалъанинг IX–XI асрларга оид турар-жойлар маҳаллалари масаласига доир: археологик ва топографик маълумотлар.....	106
Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna "Xorazm haqiqati" gazetasida evakuatsiya qilingan aholi va bolalarga ko'rsatilgan insonparvarlik yordami masalalarining yoritilishi.....	111
Abdug'aniyev Abdulxay Ulug'bek o'g'li. Ilk o'rta asr ko'shklarining o'rganilish tarixi va tadqiqot muammolari.....	114
Ochilova Dilobar. O'zbekistonda zamonaviy oliy ta'lim tizimining huquqiy asoslari va uning rivojlanish tarixi.....	117
Xashimova Gulchehra. Yevropa xalqlari madaniy taraqqiyotining o'ziga xos jihatlari.....	139
Gapparova Baxtigul Razaqovna. Xorazm vohasida o'tkazilgan xalq sayillari.....	142
Abdullayev Timur Pulatovich. 1990–2025-yillarda O'zbekistondan Germaniyaga bo'lgan migratsiya jarayonlari: tarixiy-etnografik jihatlar.....	147
Turayev Murodulla Tura o'g'li. Ikkinchi jahon urushi davrida O'zbekistonda sog'liqni saqlash va tibbiy ta'lim siyosatining xususiyatlari.....	162
Nzanova Seregul. Qoraqalpog'istondagi bosmaxonalar tarixi (Qoraqalpog'iston, "Bilim" va "Jeke" bosmaxonalari misolida).....	185
Yo'ldashev Ikromjon Tursunovich. Qo'qon hududlarida qadimgi binokorlik va me'morchilik madaniyatining shakllanishi hamda tarixiy rivojlanish bosqichlari.....	192
Umarova Gulbahor Berdiyevna. Yangi O'zbekistonda fuqarolik jamiyati va siyosiy partiyalarning demokratik taraqqiyotdagi o'rni.....	240
Касимова Зумрадхон Сабиржановна. Интеграция искусственного интеллекта в религиозно-исследовательские исследования в ТУИТ имени Мухаммада аль-Хорезми.....	327
Ташкенбаева Диёра А. Колониальный и советский Туркестан в зарубежной историографии: концепции Майкла Рывкина.....	330
Ташкенбаев Таштемир Ташкенбаевич. Взаимодействие когнитивных и культурологических факторов в процессе формирования и функционирования номинационной модели топообразования в Каракалпакском регионе республики Узбекистан.....	333

09.00.00 - "FALSAFA"

Уралов Дилшодбек. Влияние глобализации на национальную культуру.....	46
Jumayev Bahrom Panjiyevich. Tarixiy xotira va ijtimoiy ideal: etnometodologik yondashuv.....	71
Kabulniyazova Gulchexra Tashpulatovna. Renessans davri italyan faylasufi Piko della Mirandolaning inson qadr-qimmati va erkinligi haqidagi qarashlari.....	74
Agzamxodjayev Saidkarimxon Saidkomilovich. Ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlari.....	92
Eshmurodov Nabillo Ibodullo o'g'li. Begonalashuv fenomeni: inson va jamiyat o'rtasidagi inqirozning falsafiy tahlili.....	120
Махмуд Деҳқонов. Фуқаролик жамиятида оилавий муносабатлари маданиятининг барқарорлиги.....	135
Musayev Umidjon Saidkamolovich. XVIII–XIX asrlar xorazm mutafakkirlari qarashlarida inson masalasi.....	234
Botirova Sevara Mamurovna. Muloqot etikasining rivojlantirilishda germevntik falsafiy yondashuvlar.....	260
A'zamova Kumush Salim qizi. Turli tarixiy kontekstlarda inson qadr-qimmati masalasi.....	263
Turdiyoyev Bozor Xudoyberdiyevich. O'zbekiston mustaqil mamlakat – sivilizatsiya sifatida.....	269
Axmedova Zebiniso Azizovna. Jadidchilik harakatining ijtimoiy hayotga ta'siri: tarixiy-ijtimoiy tahlil.....	312
Bayeshanov Abdulla Mustafayevich. Ekologik madaniyatni muhim tarkibiy qismlari va uni shakllantirishning ahamiyati.....	315
Javliyev Feruz Kamilovich. Yangilanayotgan o'zbekistonda inson salomatligi tushunchasining ko'rsatkichlari.....	318
Jo'rabekov Abduhalil Jo'rabekovich. Alisher Navoiyning ahloqiy falsafiy qarashlari.....	321
Xakimov Dilmurod. Yoshlar ma'naviy-axloqiy begonalashuviga qarshi barqaror qadriyatlarni shakllantirish muammolari.....	324

EKOLOGIK MADANIYATNI MUHIM TARKIBIY
QISMLARI VA UNI SHAKLLANTIRISHNING
AHAMIYATI

Bayeshanov Abdulla Mustafayevich,
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

KEY STRUCTURAL COMPONENTS OF ECOLOGICAL
CULTURE AND THE IMPORTANCE OF ITS
FORMATION

Bayeshanov Abdulla Mustafayevich,
Lecturer at Gulistan State University

ОСНОВНЫЕ СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ
ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И ЗНАЧЕНИЕ ЕЁ
ФОРМИРОВАНИЯ

Баешанов Абдулла Мустафаевич,
преподаватель Гулистанского государственного университета

[a.bayeshanov@
mail.ru](mailto:a.bayeshanov@mail.ru)

[https://orcid.org/
0009-0001-6021-
0128](https://orcid.org/0009-0001-6021-0128)

Annotatsiya: Maqolada bugungi ekologik muammolar tobora kuchayib borayotgan sharoitda hayotiy ehtiyoj sifatida muhim ahamiyat kasb etib borayotgan ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi, uning tarkibiy qismlari tahlili yoritilgan bo'lib, ekologik bilim, ekologik ong, axloq, an'ana va qadriyatlarning mazmun-mohiyati va bu jarayondagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya, ekologik ong, ekologik madaniyat, ekologik bilim, tabiiy resurs, axloq.

Abstract: The article examines the issue of forming ecological culture, which is becoming increasingly important as a vital necessity in the context of growing contemporary environmental problems. The study analyzes the structural components of ecological culture and reveals the essence and significance of ecological knowledge, ecological awareness, morality, traditions, and values, as well as their role in this process.

Keywords: ecology, ecological awareness, ecological culture, ecological knowledge, natural resources, morality.

Аннотация: В статье рассматривается проблема формирования экологической культуры, которая приобретает всё большую значимость как жизненная необходимость в условиях усиления современных экологических проблем. Анализируются структурные компоненты экологической культуры, раскрывается сущность и содержание экологических знаний, экологического сознания, морали, традиций и ценностей, а также их роль и значение в данном процессе.

Ключевые слова: экология, экологическое сознание, экологическая культура, экологические знания, природные ресурсы, мораль.

Kirish (Introduction). Ekologik madaniyat va uni shakllantirish masalasi bugungi kunning eng muhim hayotiy ehtiyoji deyish mumkin. Chunki, asrlar davomida bizni bag'rida ulg'aytirib kelgan, insoniyat uchun makon va tabiiy resurslar manbayi bo'lgan ona tabiatning ahvoli tobora og'irlashib, xavotirli tus olmoqda. Globallashib borayotgan dunyoda ekologik muammolar borgan sari kuchayib, murakkablashib bormoqda. Iqlimning

keskin o'zgarishi, havoning ifloslanishi, tabiiy resurslarning tugab borishi, bio xilma-xillikning yo'qolishi kabi holatlar vaziyatni yanada og'irlashtirmoqda. Tabiat muvozanatini buzulishi, nafaqat tabiatga balki insoniyatning o'ziga ko'proq zarar keltiradi.

“Jahon statistik ma'lumotlarga ko'ra, aholining 10% qarilikdan, 20% baxtsiz hodisalar va janglardan, 70% esa kasalliklardan o'lmoqda.

Shuningdek, bizning sog'lig'imizning atigi 10%i tibbiyotga, qolgan 90% esa o'zimizga va atrof muhit hodisalarga bog'liq"[1]. Mana shunday vaziyatda ekologik madaniyatni shakllantirish muhim hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Inson ekologiyasi, tabiatni asrash, xususan ekologik madaniyat masalasi ko'plab olimlar e'tiborini o'ziga jalb etib kelmoqda. Bu borada mamlakatimiz olimlaridan Xamroyev A [2] ekologik barqarorlik va uning ahamiyati, Hakimov N [3] inson ekologiyasi va ekologik barqarorlik, ekologik madaniyat masalalarini tahlil etgan bo'lsa, xorijiy olim Attenboro D [4] izlanishlarida Yer sayyorasining hayoti, ekologik holatiga oid masalalarni o'rgangan.

Aslida tabiat tabiiy tiklanish xususiyatiga ega bo'lib, bunga vaqt kerak va hech qanday antropogen omillar xalaqit bermasligi lozim. Lekin, bir narsani unutmaslik lozimki, tabiat muvozanatini buzulishi insoniyat kelajagini xavf ostiga qo'yadi. Sayyoramiz qariyb 4,5 milliard yoshda. U odamzod paydo bo'lishidan oldin ham mavjud bo'lgan. Tabiatdagi barcha narsa bejiz yaratilmagan. Barchasi bir-birini taqozo etadi. Xuddi zanjir kabi. Mana shu zanjirning buzulishi o'nlab bo'lmas oqibatlarga olib kelishi mumkin. Tabiatga eng katta zarar insoniyat tomonidan keltiriladi. Buning asosiy sababi kishilarda ekologik ongning yetishmasligi va ekologik madaniyatning shakllanmaganligidir.

Ekologik madaniyat tushunchasiga hamma har xil yondashadi. Jumladan, professor N.H.Hakimov: "Ekologik madaniyat" inson ongi va tafakkurini, ma'naviyati, atrof-muhit, tabiiy resurslarga mansub bilimlar asosidagi ijobiy munosabati va ijtimoiy, iqtisodiy faoliyatidan iborat jarayondir" [5], - deb ta'kidlagan bo'lsa, S.Nuriddinova va O.Ashurovalar quyidagicha ta'riflashgan: "Ekologik madaniyat — bu insonning tabiatga bo'lgan munosabati, uni muhofaza qilishdagi ma'suliyati va ekologik ongini aks ettiruvchi asosiy ko'rsatkichdir"[6].

Ekologik madaniyat – bu ko'p qirrali sotsial-madaniy fenomen bo'lib, inson va tabiatning o'zaro muloqoti va munosabatlarini belgilab beruvchi, jamiyat va tabiat uyg'un yashashini ta'minlashga qaratilgan bilim, qadriyatlar, xulq-atvor qoidalari, malaka va amaliy harakatlarni o'zida mujassamlashtiradi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqotni olib borishda mantiqiy, qiyosiy, ilmiy manbalarni tahliliy tadqiq etish, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Ekologik madaniyatni shakllantirishda va tahlil etishda asosiy xususiyat uning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Ekologik madaniyatning tarkibiy qismlari sifatida bilim, axloq, an'ana va qadriyatlar, ekologik ong kabilarni ko'rsatib o'tish mumkin:

Ahmad Yugnakiy "Bir bilimli bilimsizning mingiga teng, Ming bilimsiz bilimlarga bo'lolmas yeng. Endi o'zing sinab ko'rgil, ber e'tibor, Bilimdan foydaliroq qanday narsa bor?" [7]deganda barcha narsalarning asosida bilim yotishiga ishora qilgan edi. Dunyoni anglash uchun avvalo bilim darkor. O'zbek tilining izohli lug'atida: "bilim obyektiv borliq haqidagi yoki muayyan (ilmiy, madaniy, ma'rifiy, ma'naviy, harbiy va b.) sohalarga oid ilmiy, amaliy ma'lumotlar, tushunchalar majmui"[8] – deb ifodalangan. Bilim bu jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuch bo'lib, avvalo insonning o'zini va borliqni anglash, o'zgartirish vositasi deyish mumkin. Har qanday islohot zamirida bilim yotadi. Bilimsiz insoniyat qorong'ulikda qolgan, imkoniyatlardan mahrum va kelajakni qurishga qodir bo'lmagan ongsiz, zaif mavjudotga aylanib qolar edi.

Ekologik bilim ekologik madaniyatning tarkibiy asosi hisoblanadi. U shunchaki ma'lumotlarni bilish emas, balki tabiat va inson o'rtasidagi uzviy munosabatlar, tabiat qonuniyatlari, ekologik muammolarning sabablari va uning oqibatlarini tushunish va bartaraf qilishga qaratilgan bilimlardan samarali foydalana olishdir. Atrof-muhitni muhofaza qilishda, ekologik muammolar natijasida insoniyatga jiddiy tahdid solishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarga qarshi kurash va oldini olish chuqur tahliliy bilimni talab qiladi.

Ekologik madaniyatning yana bir muhim tarkibi qismi bu ekologik ongdir. "Bilim ong tuzulishining asosiy unsuridir. Shuning uchun ham bilimlarning boyib, chuqurlashib borishi ong rivojlanishini xarakterlaydigan muhim belgi sifatida yuzaga chiqadi".[9] Inson qancha ko'p bilsa, dunyoni shuncha ko'proq anglab boradi. Ekologik ong esa, odam yashash davomida tabiatning "xo'jayini" emas, ajralmas bir qismi ekanligini tushunib yetishi, antropogen omillarni ekologiya va

atrof-muhitga ta'sir doirasini chuqur his qilishi, global va lokal darajadagi ekologik muammolarning ne chog'lik dolzarbligini idrok etishi, shuningdek, tabiat va jamiyat oldidagi g'amxo'rlik, hurmat va mas'uliyatni anglab yetishi demakdir.

Buyuk faylasuf Arastu: "Kimki bilimda ilgarilab, axloqda oqsaydigan bo'lsa, bilingki u oldinga emas katta tezlik bilan tubanlik sari ketibti", - deganida mutlaqo haq edi. Ekologik madaniyatni shakllanishida faqatgina bilim va ekologik ongning o'zi yetarli emas. Axloq deb atalmish "kishilarning tarixan tarkib topgan xulq-atvori, yurish-turishi, ijtimoiy va shaxsiy hayotdagi o'zaro, shuningdek, jamiyatga bo'lgan munosabatlarini tartibga solib turuvchi barqaror, muayyan norma va qoidalar yig'indisi" [9;40] ham juda zarur. Axloq ekologik madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini birlashtirib, tabiatga nisbatan insoniy munosabatni belgilab beradi.

Masalan, odamzod atomning tuzilishi, yadro reaksiyalari va energiya moddaga aylanish qonuniyatlari haqida chuqur bilim ega bo'lishi fizika fanidagi eng katta yutuqlardan edi. Lekin, bu bilimdan egri yo'lda foydalanish, axloqsizlarcha harakatlanish kuchayib ketdi. Vayronkor qurollarni yaratishda foydalanilgani va uni qo'llangani (Xirosima va Nagasaki) nafaqat odamlarga, balki tabiatga ham jiddiy zarar yetkazdi. Millionlab odamlar qurbon bo'lishiyu, nogiron avlodlarni tug'ilishi, kasalliklarning ortishiga, radiaktiv ifloslanish, ekologiya buzulishiga, tuproq, suv va havoga juda jiddiy zarar yetkazdi.

O'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan va e'zozlanib kelingan an'ana va qadriyatlari bisyor. Bularning aksariyat qismi tabiat va uni asrash bilan bog'liq bo'lib, bugungi kunda ularga ehtiyoj har qachongidan ham ortib bormoqda. Ota-bobolarimiz azaldan suvni qadrlashgan. Hattoki unga tuflash ham mumkin bo'lmagan. Yoshligimizda, suvga axlat tashlama, hattoki tuflama, yomon bo'ladi deyishardi. Aslida mana shu yomon bo'ladini zamirida juda katta ma'no bor edi. Ma'lumki, avvallari asosan ariqlardan suv ichilgan. Bitta ariq butun bir qishloqdan o'tib, yuzlab odamlarni bahramand qilgan. Aynan suvni ifloslantirmaslik, o'zidan keyin yashovchi aholiga toza holda yetizib berish mas'uliyati shunchalik kuchli bo'lganki, biror odam botinib chiqindi tashlamagan. Yoki yerni asrash masalasi. Yer unumdorligini saqlash, tuproqni

ifloslantirmaslik, hosilni yig'ib olgach qolgan xazonlarni yoqib yubormaslik, chiqindilarni chuqurga ko'mish bilan bog'liq an'ana va qadriyatlarimiz juda ko'p. Bundan tashqari, hayvonlar va qushlarga alohida mehr ko'rsatish(qaldirg'ochlarni haydamaslik, musichalarga ozor bermaslik) kabilar biologik xilma xillikni asrashga xizmat qilgan deyish mumkin. An'analar ona tabiat bilan bog'liq jarayonlar, ob-havo, o'simliklar va hayvonlar haqidagi amaliy ekologik bilimlar avloddan avlodga o'tishiga xizmat qilgan.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ekologik madaniyatni shakllantirishda avvalo uni tarkibiy qismlarini o'rganish va tahlil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ekologiya oid bilimlar, ekologik ong, axloq, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan tabiatni asrash bilan bog'liq an'ana va qadriyatlar va boshqalar ekologik madaniyatning tarkibiy qismi, asosiy komponenti sifatida tahlil etilganda ularning mazkur jarayondagi ahamiyati aniq va yorqinroq namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ra'no Parpiyevna Rustamova (2022). Ekologiya buzilishining inson salomatligiga ta'siri. Academic research in educational sciences, 3 (2), 809-814.
2. Xamroyev A. Ijtimoiy davlat va ekologik barqarorlik. - Toshkent: Iqtisod-siyosat, 2021.
3. Nazar Hakimov/ Human ekologi. Monography/ Lambert/ London. Unaited Kingdom. 2023.p.235.
4. Дэвид Аттенборо. Жизнь на нашей планете. Мое предупреждение миру на грани катастрофы. М.: Бомбора, 2022
5. Hakimov N.X. Inson ekologiyasi: Monografiya. T.: "IQTISODIYOT", 2021. – B.37.
6. Nuriddinova, S., & Ashurova, O. (2025). Ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-pedagogik ahamiyati. *Молодые ученые*, 3(5), 119-121.
7. Ahmad Yugnakiy. Hibbat ul-haqoyiq. 6-bet. www.ziyouz.com
8. O'zbek tilining izohli lug'ati. "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi" davlat ilmiy nashriyoti. 260-bet. www.ziyouz.com
9. Falsafa. Qomusiy lug'at. "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti". -Toshkent:2004.: - B. 315
10. Bayeshanov, A. (2025). Inson ekologiyasi: tabiat va inson uygunligi. *Академические исследования в современной науке*, 4(36), 35-38.